

УДК 378.126: 316.7

ЛЕЙЛА СУЛТАНОВА,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
Адреса: вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, 04060, Україна
E-mail: Lala22.07@mail.ru

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У США

АНОТАЦІЯ

Для сучасного суспільства характерними є складні соціально-економічні і політичні трансформації планетарного масштабу, пов'язані з процесами глобалізації. Однією з особливостей сучасної хвилі глобалізації вважається міжкультурна взаємодія, яка, в свою чергу, призвела до появи полікультурної освіти. Полікультурна освіта є порівняно новою галуззю педагогічної теорії та практики. Прийнято вважати, що її поява пов'язана з періодом складних соціально-культурних перетворень у США в 1960–1970-х роках. Проте американський науковець Дж. Бенкс (J. Banks) доводить, що полікультурна освіта має глибоке історичне коріння, пов'язане з афроамериканським рухом кінця XIX – початку XX століття. Аналізуючи історію виникнення полікультурної освіти та етапи її становлення, представлені у працях Дж. Бенкса (J. Banks) та К. Гранта (C. Grant), бачимо, що цей процес пов'язаний в основному з міграцією, а також зароджувався як один із способів боротьби з расизмом. З часом сутність полікультурної освіти трансформувалася, прийшло усвідомлення того, що вона повинна відповідати потребам представників не тільки різних рас, але й інших груп суспільства. Також стало зрозумілим, що впровадження полікультурної освіти в практику не можливе без якісної фахової підготовки педагога, здатного працювати в умовах полікультурного суспільства. Як зазначає О. Томас (A. Thomas), сучасна полікультурна освіта можлива тоді, коли певна особистість прагне у спілкуванні з людьми іншої культури зрозуміти їхню специфічну систему цінностей і вчинків, сприйняття, пізнання, мислення, готова інтегрувати новий досвід у власну культурну систему і застосувати по відношенню до інокультурного поля. На сьогоднішній день теорія і практика полікультурної освіти у США продовжує активно розвиватися. Затребуваними є дослідження провідних американських науковців і педагогів у галузі полікультурної освіти: Дж. Бенкса (J. Banks), К. Гранта (C. Grant), С. Ніето (S. Nieto), К. Слітер (C. Sleeter) та ін.

Ключові слова: історія полікультурної освіти, періодизація розвитку, «полікультурна освіта», міжкультурна взаємодія, еволюція полікультурної освіти, міжкультурні рухи.

ВСТУП

Проблема міжкультурної взаємодії перебуває сьогодні в центрі уваги не лише політиків, філософів, культурологів та соціологів, а й педагогічної спільноти, адже тенденції розвитку сучасного суспільства спричинили необхідність спрямовувати державну політику на розвиток освітньої галузі, яка б базувалася на принципах універсалізації. У зв'язку з цим у багатьох країнах світу полікультурна освіта стала провідною стратегією розвитку полікультурного суспільства.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета – проаналізувати праці американських науковців з історії виникнення та розвитку полікультурної освіти у США; охарактеризувати періоди становлення полікультурної освіти за Дж. Бенксом та К. Грантом; визначити сутність полікультурної освіти.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичну основу дослідження становлять праці таких відомих американських науковців, як Дж. Бенкс (*J. Banks*), К. Грант (*C. Grant*), С. Ніето (*S. Nieto*), К. Слітер (*C. Sleeter*) та інших дослідників проблеми полікультурної освіти.

Досягненню мети дослідження сприяло використання методів вивчення, аналізу та узагальнення зарубіжної наукової літератури з означеної проблеми.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналізуючи питання становлення та розвитку полікультурної освіти, відзначаємо внесок двох авторів – Дж. Бенкса (*J. Banks*) та К. Гранта (*C. Grant*), у працях яких досить детально представлені етапи становлення полікультурної освіти у США [2; 5]. В цілому, вони збігаються, проте є окремі деталі у кожного автора, які доповнюють уявлення про історію питання.

Так, Дж. Бенкс у своїй праці «Полікультурна освіта: історичний розвиток, сутність та практика» («*Multicultural Education: Historical Development, Dimensions, and Practice*») виокремлює фази розвитку полікультурної освіти в США.

Перша фаза полікультурної освіти (етнологічна) характеризується ініціаціями акцій на інституційному рівні та практичним упровадженням у педагогічну практику концепцій, теорій, запропонованих американськими істориками.

Друга фаза (багатоетнічної освіти) виникла внаслідок розуміння того, що впровадження етнічних досліджень у зміст освіти і в програми є не достатньою умовою для шкільної реформи, спрямованої на розвиток більш демократичних расових та етнічних відносин. Необхідно було домогтися структурних і системних змін у практиці освіти, які б підвищили освітню рівність.

Наступна фаза (удосконалення навчальних планів) передбачала внесення змін у навчальні плани шкіл, коледжів та університетів, які б охоплювали історію і культуру не тільки етнічних, а й інших груп суспільства, які вважають себе меншшартованими (жінки, люди з обмеженими можливостями тощо).

Остання фаза (теоретичного обґрунтування) характеризується розробкою теоретичних положень полікультурної освіти, проведенням досліджень та практичним упровадженням усіх складників полікультурної освіти з урахуванням расової, класової, статевої та інших відмінностей.

У цій періодизації заслуговує на увагу виокремлення дослідником першої (етнологічної) фази становлення полікультурної освіти. Це зумовлено тим, що науковою спільнотою прийнято вважати 1960–1970-ті роки періодом появи полікультурної освіти (далі ми охарактеризуємо цей період), тоді як Дж. Бенкс доводить, що полікультурна освіта має глибоке історичне коріння, пов'язане з афроамериканським рухом кінця XIX – початку XX століття [3].

Підтвердженням цього є дослідження видатних американських науковців, в яких уперше була здійснена спроба інтегрувати знання про афроамериканську етнічну групу в зміст освіти. Це, насамперед, праці таких науковців, як: Дж. Вільямс (*G. Williams*), К. Вудсон (*C. Woodson*), В. Бьоркхард Дюбуа (*W. Burghardt Du Bois*) та Ч. Уеслі (*C. Wesley*).

Основною метою дослідницької діяльності вищезазначених науковців було заперечити поширені в освітній практиці негативні уявлення та стереотипи про афроамериканців шляхом детального опису їхнього життя, історії та внеску в розвиток нації. Ці науковці особистою та професійною відданістю зробили все можливе для того, щоб підняти статус афроамериканців. Ними було обґрунтовано те, що позитивне самосприйняття афроамериканцями свого образу має важливе значення для їхньої колективної ідентичності і звільнення, що стереотипи і негативне уявлення про афроамериканців може бути ефективно усунуто завдяки об'єктивним історичним дослідженням, які, в свою чергу, дали поштовх трансформації превалюючих академічних знань.

К. Грант у доповіді на тему «Еволюція полікультурної освіти у Сполучених Штатах: подорож до прав людини та соціальної справедливості» (*«The Evolution of Multicultural Education in the United States: A Journey for Human Rights and Social Justice»*), проголошеній на конференції «Спільне навчання в полікультурному суспільстві: критичні роздуми» (Турин, Італія, 2008 р.), періоди розвитку полікультурної освіти пов'язує з соціальними рухами в суспільстві.

Перший період охоплює 1930–1940-ті роки і пов'язаний із міжкультурним рухом, спричиненим хвилею імміграції у США переважно із Західної Європи. Ідеологія США щодо іммігрантів була розрахована на асиміляцію, тобто на повну американізацію, яка базувалася на цінностях «свободи», «рівності» та «справедливості». У цей час і з'явився міжкультурний рух, метою якого було визнання культур іммігрантів. Для соціальної адаптації іммігрантів міжкультурним рухом проводився випуск друкованої продукції рідною мовою іммігрантів, організовувалися різні заходи, що сприяли американізації мігрантів тощо. Загалом система освіти того часу була спрямована на формування у підростаючого покоління монокультурного світогляду. Однак не всі мігранти прагнули асимілюватися, що створювало певні проблеми і вимагало від освітян неабияких зусиль.

Другий період (1940–1950-ті роки) відбувався в межах міжкультурного освітнього руху. Для цього часу характерна расова напруга в суспільстві, спричинена міграцією мешканців сільської місцевості в міста, більшість із яких була афроамериканцями. Це призвело до появи чисельних суспільних організацій, що виступали за права афроамериканців. В освітньому середовищі стали актуальними дослідження причин виникнення міжгрупових конфліктів, серед яких найбільш відомою є праця Г. Оллпорта «The Nature of Prejudice» [1].

Виявленні завдяки дослідженням соціально-психологічні закономірності міжгрупових конфліктів дозволили розробити освітні програми для навчання міжгрупової толерантності і ненасильницького вирішення конфліктів, а також програми, спрямовані на боротьбу з расовою напруженістю.

Наступний період (середина 1950-х – середина 1960-х років) відзначився рухом за громадянські права, метою якого було подолання законів і традицій розподілу за расовою ознакою. За цей період було досягнуто важливих змін у законодавстві США. У результаті в суспільній свідомості вкоренилася ідея юридичної рівноправності всіх громадян США, незалежно від кольору шкіри. Звичайно, руху за громадянські права подолати цілком дискримінацію в суспільстві не вдалося. Проте завдяки цій організації з'явилося усвідомлення того, що полікультурна освіта є потужним соціальним інструментом формування рівноправного суспільства.

Останній період (1960–1970-ті роки) К. Грант називає «Рухом етнічних досліджень», оскільки в цей час проводилися дослідження наявних підручників,

дидактичних ілюстрацій тощо на предмет наявності в них інформації стосовно культур різних етнічних груп.

Доповнимо, що в цей період США переживали період глибоких соціальних змін. Афроамериканці й інші етнічні групи почали протистояти процесу асиміляції, який вимагав відмовитися від своєї культурної самобутності та спадщини. Вони наполягали на представленні власної культури в програмах шкіл, коледжів та університетів для того, щоб забезпечити гармонійне залучення дітей одночасно і до культури більшості, і до власних культурних традицій. Як наслідок, виникла необхідність перегляду культурної спадщини США для задоволення освітніх потреб свого суспільства, яке давно перестало бути монокультурним і становило об'єднання багатьох культур.

Оскаржуючи домінуючі концепції, на яких базувалося викладання, сподвижники полікультурної освіти обґрунтовували необхідність внесення змін в освітні програми, які б враховували різні погляди і тим самим трансформувати євроцентристську перспективу.

У цей період освітніми організаціями США, такими як Національна рада з питань соціальних досліджень (*the National Council for Social Studies*), Національна рада викладачів англійської мови (*the National Council of Teachers of English*), а також Американська асоціація коледжів педагогічної освіти (*the American Association of Colleges for Teacher Education*), було проголошено заяви та опубліковано матеріали, які сприяли поширенню етнічного складника в навчальних планах і програмах.

Зокрема, 1976 року Національною радою з соціальних наук (*National Council for the Social Studies*) було видано Концепцію і стратегію (*Curriculum Guidelines for Multiethnic Education*), в якій опубліковано керівні принципи розробки програм для поліетнічної освіти [4]. 1992 року Концепцію було переглянуто і перевидано в якості посібника до навчального плану вже для полікультурної, а не поліетнічної освіти.

Переломним моментом у розвитку полікультурної освіти стало затвердження 1977 року Національною радою з акредитації педагогічної освіти (*The National Council for Accreditation of Teacher Education*) NCATE Стандартів для акредитації педагогічної освіти, які передбачали обов'язкове використання курсів і програм полікультурної освіти усіма установами-членами NCATE (а їх близько 80 %) [10]. Окрім цього, починаючи з 1980-х років акредитаційна організація та державний департамент освіти почали вимагати введення в програму підготовки майбутніх педагогів курсів і тренінгів із полікультурної освіти. У штатах Каліфорнія, Флорида і Массачусетс було докладено масштабних зусиль відносно підготовки майбутніх педагогів для полікультурної освіти і вивчення англійської мови як другої [8].

У Міжнародному словнику освіти, виданому в Лондоні 1977 року, вперше було запропоновано визначення полікультурної освіти («Multicultural education»), яке трактувалося як ситуація взаємодії тих, хто навчається з незнайомими елементами культури та інокультурними реаліями або, інакше кажучи, як відображення ідеалів культурного плюралізму у сфері освіти [7].

Варто зазначити, що полікультурна освіта започатковувалася для вирішення проблем освіти національних меншин. Саме в такому контексті полікультурна освіта представлена у більшості наукових праць. Проте зараз все частіше можна знайти тлумачення полікультурної освіти у більш широкому значенні. Адже міжкультурна взаємодія можлива не тільки між національними меншинами, але й між різними соціокультурними спільнотами в межах однієї нації.

У цих визначеннях увага акцентується не на окремій особистості, а на групі. У своєму ж дослідженні ми, не применшуючи значення групи, основну увагу зосереджуємо на особистості, зокрема особистості викладача вищого педагогічного навчального закладу. Нам імпонує бачення полікультурної освіти німецьким професором

із проблем міжкультурної психології О. Томасом (A. Thomas), який говорить про те, що полікультурна освіта можлива тоді, коли певна особистість прагне у спілкуванні з людьми іншої культури зрозуміти їхню специфічну систему цінностей і вчинків, сприйняття, пізнання, мислення, хоче інтегрувати новий досвід у власну культурну систему і застосувати по відношенню до інокультурного поля. Полікультурна освіта поряд із розумінням інокультурної системи цінностей передбачає рефлексію власної культурної системи. Полікультурна освіта є успішною в тому випадку, якщо досягається синтез між культуродивергентною (несхожою) системою цінностей, що дозволяє успішно співдіяти у власній і чужій культурі [11, с. 83]. Таке тлумачення полікультурної освіти розкриває всю багатогранність цього явища і характеризується високим ступенем міждисциплінарності.

Таким чином, у процесі становлення полікультурної освіти система освіти США зазнала важливих змін. Насамперед, прийшло усвідомлення того, що освітні програми повинні відповідати потребам представників не тільки різних рас, але й інших груп суспільства. Також стало зрозумілим, що впровадження полікультурної освіти в практику не можливе без якісної фахової підготовки педагога, здатного працювати в умовах полікультурного суспільства. Все це враховувалося під час здійснення освітніх реформ наприкінці 1980-х років.

На сьогодні теорія і практика полікультурної освіти в США продовжує активно розвиватися. Затребуваними є дослідження провідних учених і педагогів у галузі полікультурної освіти: Дж. Бенкса (J. Banks) – «батька полікультурної освіти», професорів К. Гранта (C. Grant), С. Ніето (S. Nieto), К. Слітер (C. Sleeter) та інших науковців.

Цінними в дослідженнях Дж. Бенкса є п'ять вимірів розгляду полікультурної освіти: інтеграція змісту (*content integration*), процес побудови знань (*the knowledge construction process*), неупередженість (*prejudice reduction*), справедливість педагогіки (*an equity pedagogy*), розширення прав та можливостей різних культур і соціальних структур в освітньому закладі (*an empowering school culture and social structure*) [2].

Інтеграція змісту – використання інформації про різні культури та соціальні групи в змісті навчальних дисциплін.

Процес побудови знань передбачає викладацьку діяльність, спрямовану на розвиток критичного мислення по відношенню до одного і того ж об'єкта або явища, зокрема коли викладач допомагає зрозуміти студенту, як може формуватися уявлення про явище або об'єкт під впливом расових, етнічних і соціально-класових позицій суспільства або окремої особи. Формування неупередженості в поглядах допомагає зрозуміти залежність етнічної ідентичності від контексту навчання, поглядів і переконань домінуючих соціальних груп. Справедливість педагогіки полягає в індивідуальному підході до студентів різних расових, культурних, соціально-економічних та мовних груп із метою сприяння академічній успішності. Розширення прав і можливостей передбачає досягнення рівних можливостей у процесі навчання для всіх здобувачів освіти. Незважаючи на те, що кожен вимір концептуально відрізняється, на практиці вони взаємопов'язані.

К. Грант (C. Grant) у співавторстві з К. Слітер (C. Sleeter) у посібнику «*Turning on Learning: Five Approaches for Multicultural Teaching Plans for Race, Class, Gender and Disability*» (2009 р.) запропонували п'ять варіантів практичного застосування в освітньому процесі знань з різноманітності (за ознакою раси, класу, статі та інвалідності), побудованих на принципах полікультурності [6].

С. Ніето (S. Nieto) – автор чисельних книг і статей. У своїй останній публікації «Знайти радість в навчанні студентів різного походження» («*Finding the Joy in*

Teaching Students of Diverse Backgrounds», 2013 рік) автор представила інтерв'ю з педагогами, які допомагають відповісти на питання про те, наскільки ефективним є навчання представників різних культур у реальному житті [9].

Усі згадані науковці є членами Національної асоціації з полікультурної освіти (*National Association for Multicultural Education*), заснованої 1990 року, яка стала головною національною і міжнародною організацією, що займається питаннями справедливості, інтеграції, різноманітності та рівноправності в освітніх закладах. Окрім згаданих науковців варто зазначити й інших видатних науковців і дослідників у галузі полікультурної освіти таких як: П. Баптіст (*P. Baptiste*), Д. Гольнік (*D. Gollnick*), П. Лісі (*P. Lisi*), А. Марблі (*A. Marbley*), В. Хай (*W. Howe*), Ф. Чінн (*P. Chinn*).

ВИСНОВКИ

Отже, полікультурна освіта є порівняно новою галуззю педагогічної теорії та практики. Її становлення трансформувало розуміння її сутності і розширило її зміст. Полікультурна освіта у США продовжує активно розвиватися. В Україні полікультурна освіта перебуває ще в процесі становлення. Проте сьогодні вже не викликає сумніву її актуальність для національної системи освіти і значення в теорії та практиці підготовки майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Allport G. The Nature of Prejudice / G. Allport // Mazal Holocaust Collection. – Cambridge MA : Addison-Wesley, 1954. – 537 p.
2. Banks J. Multicultural Education: Historical Development, Dimensions, and Practice / J. Banks // Review of Research in Education. – 1993. – Vol. 19. – P. 3–49.
3. Banks J. Multicultural Education – History, the dimensions of Multicultural education, Evidence of the Effectiveness of Multicultural education / J. Banks, J. Ambrosio [Electronic resource] // Education Encyclopedia – StateUniversity.com. – Mode of access : <http://education.stateuniversity.com/pages/2252/Multicultural-Education.html>.
4. Curriculum Guidelines for Multiethnic Education: Position Statement / National Council for the Social Studies [written and developed by the NCSS Task Force on Ethnic Studies Curriculum Guidelines]. – Arlington (Va) : National Council for the Social Studies, 1976. – 48 p.
5. Grant C. The Evolution of Multicultural Education in the United States: a Journey for Human Rights and Social Justice / C. Grant // Paper presented at the IAIE-IASCE Conference: Cooperative Learning in Multicultural Societies: Critical Reflections, Turin (Italy). – 21–22 January 2008. [Electronic resource] // Social Foundations of Education: Multicultural Education. – Mode of access : <http://libguides.rutgers.edu/c.php?g=336784&p=2267275>.
6. Grant C. Turning on Learning: Five Approaches for Multicultural Teaching Plans for Race, Class, Gender and Disability: 5 edition / C. Grant, C. Sleeter. – New York : John Wiley & Sons, 2008. – 352 p.
7. International Dictionary of Education. Kogan Page. – London, 1977. – P. 273.
8. Multicultural education [Electronic resource] // The glossary of education reform. – Mode of access : <http://edglossary.org/multicultural-education/>.
9. Nieto S. Finding the Joy in Teaching Students of Diverse Backgrounds / S. Nieto. – Portsmouth, NH : Heinemann, 2013. – 200 p.
10. Professional Standards for the Accreditation of Teacher Preparation Institutions. – Washington DC : NCATE, 2008. – 92 p.
11. Thomas A. Interkulturelles Lernen im Schüleraustausch / A. Thomas. – Saarbrücken u. Fort Lauderdale (Breitenbach), 1988. – 265 s.